

**SEZAI KARAKOÇ'UN ŞİİRLERİNDE KÜLTÜREL BİR SEMBOL:
AKREP**

A Cultural Symbol in the Poems of Sezai Karakoç: Scorpion

Servet TİKEN*

ÖZ

Akrep, mitolojilerde, efsanelerde, masallarda, halk hikâyelerinde, kabartma ve motiflerde görülen bir semboldür. Türk şiir geleneğinde akrep, hem astrolojik bir unsur, hem de bir canlı olarak zikredilmiş, etrafında çeşitli çağrışımlar oluşturulmuştur. Bu makalede, modern Türk şiirinin önemli temsilcilerinden Sezai Karakoç'un şiirlerinde, kültürel bir öge olarak öne çıkan akrep sembolü üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Sezai Karakoç, şiir, akrep, kültürel öge.

ABSTRACT

Scorpion is a symbol that can be seen in the mythology, myths, tales, folk stories, reliefs, and motifs. In the tradition of Turkish poetry, scorpion has been mentioned both an astrologic element (scorpio) and as a living body, having a variety of implications around it. In this article we tried to study the symbol of scorpion, which appears as a cultural element in the poems of Sezai Karakoç, one of the major figures of the modern Turkish poetry.

Key words: Sezai Karakoç, poetry, scorpion, cultural element

Giriş: Akrep Sembolü

Sıcaklığın etkili olduğu bölgelerde, özellikle yaz aylarında görülen akrep, ürküntü veren görüntüsü ve taşıdığı ölümcül olabilen zehri sebebiyle, çağlar boyu insanların dikkatini çekmiş, birçok mitolojide, astrolojide, efsanede ve halk inancısında yer bulan bir sembol olmuştur.

Terazi burcuyla komşu, Anteres kızıl yıldızını içeren burçlar kuşağının sekizinci yıldız kümesi olan Akrep, astrolojide soğuğu, karanlığı ve fırtınayı getiren, savaflara sebep olan ve insanoğlu üzerinde kötü bir tesir bırakan uğursuz bir yıldız kümesidir.¹

* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

¹ Funk & Wagnalls Standard Dictionary of Folklore Mythology and Legend, (ed: Maria Leach), Funk&Wagnalls Corporation, New York, 1949-1950, s. 978

Mısır sembolizminde Isis'le Selk'in görev ve kutsallığını gösteren akrep, Yunan mitolojisinde Artemis tarafından Orion'a verilen şekildir.² Mezopotamya mitolojisinde ise içerdiği zehir sebebiyle sihirli gücün ve koruyuculuğun sembolü olan akrep, ayrıca aşk ve kadınlık tanrıçası İştâr'ın simgesidir.³ Mitolojide akrebin üstlendiği bu koruyuculuk ve sihirli güç vasfı, halk inanışlarında görülen birçok uygulamaya da kaynaklık eder.

Doğu mitolojilerinde akrep-adam yahut akrep-kadın şeklinde de yer bulan akrep sembolü, Gılgamış Destanı'nda akrep-adam olarak görülür. Akrep-adam, destanda hiçbir ölümlüye nasip olmayan ölümsüzlük sırrının bekçisidir.⁴ Doğu kaynaklarında önemli bir yer tutan ölümsüzlük sırrına, destanda Akrep-adam'ın vâkıf olması, akrebin sahip olduğu sihirli gücün bir işaretidir.

Dinî inanışlar çerçevesinde akrebe bakış, onun zarar verici niteliğinden dolayı genellikle olumsuzdur. Zerdüşt dininde kötü güçlerin ve karanlığın tanrısı Ahriman'ın casuslarından biri olarak kabul edilen akrep, Yahudilikte düşmanlık, kin ve ölümü simgeler. İncil'de ise dinden çıkmış İsrail oğullarının simgesi ve Tanrının gazabı olarak görülmektedir.⁵ İslâm'da da akrep, zararlıdır ve öldürülmesinde bir sakınca yoktur.⁶

Anadolu'da çeşitli kabartma ve motiflerde akrep sembolüne rastlanır. Bunlardan biri, Diyarbakır kalesinde yer alır, bağdaş kurmuş bir adamın elinin birinde, kuyruğundan tuttuğu baş aşağı sarkmış bir akrep, öteki elinde hükümdarlık alameti olan asanın yer aldığı bir kabartmadır. Kalede, akrep sembolünün yer aldığı bu burca, "Akrep Burcu" adı da verilmektedir.⁷

² Gertrude Jobes, **Dictionary of Mythology, Folklore and Symbols**, Scarecrow Press, New York, 1962, s. 1408

³ Neşe Yıldırım, "Yakın Doğu Sembolizminde Akrep, Yılan; Akrep-Adam ve Şahmeran", **Folklor / Edebiyat**, S. 27, 2001 / 3, s. 8

⁴ Yıldırım, **a.g.m.**, s. 8

⁵ Yıldırım, **a.g.m.**, s. 11

⁶ Hz. Aişe'den rivayet olunan bir Hadis-i Şerif'te Hz. Muhammed, akrebin fasık (zararlı) beş hayvandan biri olduğunu söyler ve bunların hem Harem bölgesinde, (Kuran-ı Kerim'de, ihramlı iken Harem bölgesinde hayvanların öldürülmesiyle ilgili yasaklama vardır. Bkz. **Maide: 95**) hem de Harem dışında öldürülmesinde bir sakınca olmadığını buyurur. Bkz. **Kütüb-i Sitte: 4904**

⁷ Ahmet Ali Bayhan, "Diyarbakır ve Çevresindeki Eyyubi Eserlerinden Örnekler", **I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu Bildirileri**, (Ed. Kenan Ziya Taş, Ahmet Kankal), Diyarbakır, 2004, s. 286

Akrep sembolü, burçlar ve gezegenlerin sembolize edildiği Osmanlı-İslâm minyatürlerinde de bulunur. Minyatürlerde akrep, tek başına yahut elinde iki akrep tutan bir kişiyle gösterilir.⁸

Mitolojide, astrolojide ve dinlerde oldukça geniş yelpazede kendine yer bulan akrep, halk inanışlarında da yaygın bir şekilde görülür. Anadolu halk kültüründe akrep, hem koruyucu, hem de korkutucu özellikleriyle inanış ve uygulamalara kaynaklık eder.

Anadolu’da akrep sembolü, akrebin yoğun olarak görüldüğü sıcak bölgelerdeki inanışlarda yer alır. Adana bölgesinde yağmur yağdırma ritüellerinde yılan ve akrep yakılır.⁹ Van yöresinde, lohusalık sonrası getirilen hediyelere altından yapılmış akrebin eklendiği görülür.¹⁰ Güneydoğu Anadolu bölgesinde de akrep ve yılan sokmalarına karşı korunmak için ‘afsunlama’ yapılır.¹¹ Akreple ilgili daha birçok söylenti ve inanışın olduğu Anadolu’da, halk hekimliğinde de akrebin yer aldığı uygulamalara rastlanılır.¹²

Halk inanışlarında yaygın olarak görülen akrebe, Türkçenin söz varlığında da rastlanılır. Akrebin sebep olduğu olumsuz çağrışım, deyim ve atasözlerine yansır. Örneğin her fırsatta başkalarını inciten, kıran ve onlara kötülük edenler için “akrep gibi” deyimini kullanılır.

İnsanlığın en eski kültür kaynaklarından itibaren görülen akrep, mitolojilerden kutsal metinlere, destan ve efsanelere, sözlü kültüre konu olmuş, birçok halk inanışında, halı-kilim motiflerinde, kabartmalarda, bir sembol olarak yer bulmuştur. Simgesel çeşitliliğiyle dikkat çeken akrep sembolü etrafında oluşan birçok ritüel, bugün de canlılığını korumaktadır.

Şiir Dilinde Akrep

Arketipsel derinliğe sahip olan akrep, çeşitli sembolik açılımlarıyla geleneksel Türk şiiri örneklerinde ele alınmıştır. Divan şiirinde akrep, hem kozmik bir unsur olarak, hem de bir canlı olarak zikredilmiştir. Şiirlerde akrebin Farsça karşılığı olan ‘kejdüm’ de tercih edilmiştir.

⁸ Metin And, **Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası**, YKY, 2. bs., İstanbul, 2008, s. 343

⁹ Erman Artun, “Adana Yağmur Yağdırma Törenlerinde “Boğa Dede, Bulut Dede ve Tosun Dede Kültü”, **Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi Bildirileri**, Ankara, 1998, s. 43–52 <http://www.turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/makaleler/22.php> (E.T. 21.01.2008)

¹⁰ <http://www.folklorkurumu.org/folklor/yoreler/van/dogum.htm> (E.T. 21.01.2008)

¹¹ Ömer Işık, **Güneydoğu Anadolu’da Halk İnanışları Üzerine Bir İnceleme**, İTÜ, SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000, s. 21

¹² Bkz. İsmet Zeki Eyuboğlu, **Anadolu İnançları**, Derin Yay., İstanbul, 2007, s. 128

Divan şiirinde akrep, kozmik unsurların ele alındığı Akrep burcu etrafında söylenen beyitlerde zikredilir. Gezegen ve burçların hareketlerinden ve durumlarından çıkarsamalar yapma anlayışının görüldüğü, kozmik unsurların yoğunlukla işlendiği Divan şiirinde, gezegen ve burçlarla insan bedeni arasındaki münasebetleri dile getiren mısralar bulunur.¹³

Ay, akrep burcundayken tehlikelerle karşılaşılabilceği ve yolculuğa çıkmanın yolcular için sıkıntılar getireceği, bu sebeple böyle zamanlarda işi gücü bırakıp, ibadetle meşgul olmanın daha hayırlı olduğu inancı vardır. Divan şiirinde, akrep burcundaki bu tehlikeyi ifade eden beyitlere rastlanır:¹⁴

Akreb meh-i münîre vatandır dedim dedi

*Manzûr-ı dîde kim hatarlı kırânın durur senin*¹⁵

Gece karanlığında bir böcek olarak akrep ne kadar tehlikeli oluyorsa, manevi âlemde de sevgiliye yaklaşması o kadar sakıncalı ve tehlikelidir. Öldürücü sonuçlar doğuracak kadar zehirli olabilen akrep, kesreti, küfrü ve rakibi temsil eder. Kozmik hususiyetlerinin dışında Divan şiirinde akrebin, 'rakip' olarak işlendiği ve kesreti temsil ettiği de görülür:¹⁶

Akreb rakîbin şerrini uşşâkdan def' etmege

*Ey şûh gözlü şâh-ı gül ol hûşe-i reyhânı sun*¹⁷

Akrep, Tevrat kaynaklı, İslamlaştırılmış bir mesnevi olan Câmasb-nâme'de de görülür. Hikâyede Câmasb, düştüğü kuyuda gördüğü akrebi öldürür ve akrebin izlediği yolu takip ederek tesadüfen bir yeraltı mağarasında yaşayan Şahmeran'ın yanına gider.¹⁸ Gılgamış'ta ölümsüzlük sırrının sahibi olan Akrep-adamın yerine Câmasb-nâme'de yılanların şahı Şahmeran'ın ölümsüzlüğün sırrına vakıf olduğu görülür. Câmasb-nâme'de akrep, Şahmeran gibi sihirli bir güce sahip olmasa da, bu sırra ulaşmada yol göstericilik özelliğiyle dikkat çeker.

¹³ Bkz. Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı -Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar-*, Enderun Kitabevi, 4. bs., İstanbul, 1984, s. 197

¹⁴ Sabahat Deniz, *16. Yüzyıl Bazı Divân Şairlerinin Türkçe Divânlarında Kozmik Unsurlar*, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1992, s. 223

¹⁵ Kenan Akyüz, vd., *Fuzûlî Divanı*, Akçağ Yay., Ankara, 2000, s. 287

¹⁶ Mehmet Emin Ertan, *Fuzûlî Divânında Hayvanlar*, Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989, s. 144

¹⁷ Ali Nihat Tarlan, *Ahmet Paşa Divanı*, Akçağ Yay., Ankara, 1992, s. 226

¹⁸ Mahmut Karademir, *Abdi, Câmasb-nâme (İnceleme-Metin)*, Atatürk Üniversitesi, SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2001, s. XXXVI

Akrep, yeni Türk şiirinde Abdülhak Hamid'in karısı Fatma Hanım'ın vefatı üzerine yazdığı Makber'de, kendisi gibi ürküntü veren bir başka arketipsel sembol olan yılanla birlikte zikredilir. Ölümün ve kabrin korkunçluğunu ifade eden akrebin varlığından yararlanır:

*Efkâr yerinde mâr u kejdüm
Âdem mi kalır gözümde merdüm?*¹⁹

Gece karanlığında ortaya çıkan akrebin bu özelliği, Nâzım Hikmet'in "Dünyanın En Tuhaf Mahlûku" adlı şiirinde karanlık-akrep ilişkisiyle aktarılır. Akrep, şairin düşünce dünyasında olumsuzladığı karanlığın, sembolik bir karşılığı olarak ortaya çıkar:

*Akrep gibisin kardeşim,
korkak bir karanlık içindesin akrep gibi.*²⁰

"Leylim-Leylim" şiirinde Ahmed Arif, akrebi kavganın, düşmanlığın, kinin ve nefretin anlatımında kullanır. Toplumsal yapıdaki aksaklıkların konu edildiği şiir, akreple oluşturulan en olumsuz çağrışımlardan birini örneklendirir:

*Leylim-leylim dünyamızın yarısı
Al-yeşil bahar,
Yarısı kar olanda
Gene kavim-kardaş, can-cana düşman,
Gene yediboğum akrep,
Sarı engerek*²¹

"Çile", "Mansur", "Seyyid Tâhâ'yı Ziyaret" ve "Sakarya Türküsü" şiirlerinde akrep sembolüne yer veren Necip Fazıl da, felsefî açıdan varlık problemini ele aldığı "Zehir" adlı şiirinde soyutlaştırdığı akreple, metafizik bir çağrışım oluşturur:

*Yokluk, sen de yoksun, bir var bir yoksun!
İnsanoğlu kendi varından yoksun...
Gelsin beni yokluk akrebi soksun
Bir zehir ki, hayat özü fâniye...*²²

¹⁹ Abdülhak Hâmid Tarhan, **Bütün Şiirleri 2**, (Haz. İnci Enginün), Dergâh Yay., 2. bs., İstanbul, 1997, s. 54

²⁰ Nazım Hikmet, **Yatar Bursa Kalesinde**, YKY, 4. bs., İstanbul, 2007, s. 150

²¹ Ahmed Arif, **Hasretinden Prangalar Eskittim**, Bilgi Yay., Ankara, 1968, s. 56

²² Necip Fazıl Kısakürek, **Çile**, Büyük Doğu Yay., 60. bs., İstanbul, 2006, s. 310

Abdurrahim Karakoç'un "Suları Islatamadım" adlı şiirinde akrep, rahatsızlık ve huzursuzluk kaynağı olarak belirir. Şiirde akrebe, çilenin ve sıkıntının ifadesi için başvurulur:

*Ekin ekim başak yılan
Kuşandım kuşak yılan
Yorgan akrep, döşek yılan
Bir gün rahat yatamadım
Suları islatamadım²³*

Hem geleneksel şiirde, hem de modern şiirde karşılaşılan akrep sembolü, Abdülhak Hâmid, Nazım Hikmet, Ahmed Arif, Necip Fazıl ve Abdurrahim Karakoç gibi, örnekleri daha da çoğaltılabilecek birçok şairin imge dünyasında yer almış, çeşitli çağrışımlarla ifadeye imkân bulmuştur.

Sezai Karakoç'un Şiirlerinde Akrep Sembolü

Akrep sembolünü şiire yoğun olarak taşıyan şairlerden biri, 1950 sonrası Türk şiirinin güçlü temsilcilerinden Sezai Karakoç'tur. Şairin şiirlerinde akrep sembolünü zengin çağrışımlarıyla dikkat çekecek sıklıkla kullanması, çocukluğunun ve gençliğinin, akrebin yaygın olarak görüldüğü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde geçmiş olmasıyla ilintili olabilir.

Ergani'de doğan Karakoç, çocukluğunu babasının işi sebebiyle Maden ve Piran'da, ilk gençlik yıllarını ise parasız yatılı olarak eğitimini tamamladığı Kahramanmaraş ve Gaziantep şehirlerinde geçirir.²⁴ Şairin üzerinde, çocukluğunun geçtiği bu yerlerin güçlü bir etkisi vardır. Öyle ki, Karakoç'un birçok şiirinde çocukluğunun geçtiği bu güney şehirlerinin ve buralardaki hatıralarının izlerini bulmak mümkündür.²⁵ Karakoç'un şiirlerindeki bu hatıraların varlığı, mekânın kendisiyle etkileşimde olan insanların kültürel kimliklerinin oluşumuna ve hayal dünyalarına yaptığı katkıyı örneklendirmesi bakımından da dikkat çekicidir.

Geçmişte yaşanan olaylar, insanların bilinçaltlarına işler ve hayatları boyunca davranış biçimlerinde ve ruh hallerinde etkilerini gösterirler. Bu açıdan edebî metinler yorumlanırken, yazarın veya şairin biyografisi ve ruhiyografisi önem kazanır. Freud'a göre bilinçaltından beslenen hayaller, düşler, fanteziler,

²³ Abdurrahim Karakoç, *Suları Islatamadım*, Alperen Yay., Ankara, 2000, s. 19

²⁴ Turan Karataş, *Doğunun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç*, Kaknüs Yay., İstanbul, 1998, s. 21

²⁵ Sezai Karakoç'un çocukluk devresindeki hatıralarının şiirlerindeki yansımaları için bkz: Karataş, *a.g.e.*, s. 23-48

yazınsal ürünlerin hammaddesini oluşturur. Yazarlar yapıtlarına bunları işleyerek şekil ve ruh verirler.²⁶

Karakoç, çocukluğunun yaz hatıralarını şiirine taşır. Bu hatıralarda, çocukluğunda çokça şahit olduğu akrep zehirlenmeleri de yer alır. Şair, Güneydoğu yazlarında mevsimin âdeti bir parçası olan akrep zehirlenmelerinin, hayal dünyasında derin bir iz bıraktığını söyler:

*...Yaz geceleri yusufu tutun kuşlarını eritirdim
Kuşluklarda halamın bir vakit fazla namazından
Açardı gök sofrasını mucize annesi
Kadınları yalnız kadınları buruşturan akrebi
Parmakların ucundan emilerek alınan zehri
— Hiç çatlamamış dudakların aldığı zehri—
Ben hiç emmedim amma dudağında
Kaynar o yaz akreplerinin izi
Kelimeleme ve şiirime hep o
Çocukluğun zehri
Kurtaran zehir karışır
Tutkal gibi yapışır*

“Yaz”²⁷

Akrep, Karakoç’un çocukluk hatıralarında, bir bütünün tamamlayıcısı gibidir ve şairin tabiatla iç içe geçmiş olan çocukluğundan hafızasına yerleşmiş bir motiftir:

*Kaç eleğimsağma altından geçtim
Çocukken çok gözledim samanyollarını
Yaz akreplerinin bile bakamadan edemedikleri samanyollarını
Kaç kez yedim doğu sabahlarının
Yaz aylarında çatlattığı narlarını narlarını*

“Hızır Kırk Saat”²⁸

Güneydoğu’nun yaz gecelerinde ay ışığında, sam yelinin verdiği serinlikte avlanmak için yuvalarından dışarı çıkan akreplerin en büyük düşmanı insanlardır. Güneydoğu’da halk arasında “akrep yeli” diye adlandırılan serin rüzgârların estiği bu gecelerde akreplerin yuvalarından çıktığını bilen çocuklar, onları öldürmek için toplanırlar.²⁹ Akrep sembolünü en yoğun olarak işlediği

²⁶ Yılmaz Özbek, *Edebiyat ve Psikanaliz*, Çizgi Yay., Konya, 2007, s. 8

²⁷ Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan*, Diriliş Yay., 4. bs., İstanbul, 2004, s. 149

²⁸ Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 187

²⁹ Ertan, a.g.e., s.139

şiiirde Karakoç, çocukluğunda muhtemelen çokça şahit olduğu 'akrep avı'nı, akrebi kişileştirerek, akrebin penceresinden mısralarına taşır:

*Yürüdü lâmbanın önünde durdu
Bir yaz gecesinin ayışığında
Düşündü bu loş aydınlıklarda
Evlerin mâhkumu olmayı akrep*

*Kanatları olsa göklerde olurdu
Boğum boğum kuyruğuna çarptı ay
Titrek titrek göğü yansıttı lâmba
Kaderini gördü cehennem biçiminde*

*Geldi samyeli camlardan geçip
Üzümlerden incirlerden bir koku taşıyarak
Dondu akrebin zehri damarlarında
Karşısına dikilip durmuş bir insanoğlu*

“Akrebin Ölümü”³⁰

Doğu-Batı karşılaştırılmasının yapıldığı, Doğu'yu temsilen küçük bir kız çocuğunun Batı'nın temsilcisi “Bay Yabancı”ya seslendiği şiiirde akrep, “Matmazel”in tanımadığı Doğu'ya ait bir dünyanın canlısıdır. Akrep şiiirde, ‘öteki’nin algılayamayacağı bir hayat tarzının, bir düşünce dünyasının nesnesidir:

*Bizim evin her tarafı tahtadandır
Ayrıca matmazelin üzerine
Bir akrep atabileceğimi de düşünün
Tam karnının beyaz yerinden tutarsanız bir şey yapmaz
Ama onu Matmazel bilmez ki o tam kuyruğundan tutar
“Ötesini Söylemeyeceğim”³¹*

Akrep, “Hızırla Kırk Saat” şiiirinde günah ve kötülük çağrışımlarıyla yüklüdür. Kuran-ı Kerim’de Kehf suresinin 60–82. ayetleri arasında anlatılan kıssaya telmihte bulunulan şiiirde, Hızır ile Hazret-i Musa arasında geçen bir konuşma aktarılır.³² Yer yer Hızır’ın konuşulduğu şiiirde, suç ve zehir arasında

³⁰ Karakoç, **Gün Doğmadan**, s. 452

³¹ Karakoç, **Gün Doğmadan**, s. 48

³² Kıssada anlatılana göre, Hazret-i Musa ile birlikte bir yolculuğa çıkan Hızır, yolda karşılaştıkları bir çocuğu öldürür. Hazret-i Musa, buna çok üzülür ve Hızır’a masum bir çocuğu neden öldürdüğünü sorar. Hızır’ın bu çocuğu öldürmesinin sebebi, çocuğun ileride kâfir olup, büyüyünce anne ve babasını küfür ve taşkınlık belâsına uğratacak olmasıdır: Ahmet Yaşar Ocak,

bağlantı kurularak, günah ile akrebin zehri özdeşleştirilir. Böylelikle klasik şiirde küfrü temsil ettiği de görülen akrebin oluşturduğu bu çağrışım, modern şiire taşınmış olur:

*Şekere alışmış akrebi öldürmezsen
Şekerden zehir yapacaktır
Çocukların için bunu iyi bil
Bu öldürdüğüm çocuk için bir örnektir
Her yaz bahçelerde binlerce akrep öldürülecektir
“Hızır ile Kırk Saat”³³*

Akrep, astrolojik çağrışımıyla da Karakoç’un şiirinde yer alır. Akrep burcunun insan üzerinde kıskançlık etkisi bırakmasına, yılan ve akrep sembolleri birlikte kullanılarak göndermede bulunulur:

*Bozulan saat onarıldı ama artık eski saat değil
Susan çakmak doğruldu ama eski çakmak değil
Seni ben kalbime çarptım kalbim artık eski kalb değil
Erimiş menekşelerden yılmışım
Bilgisiz pazuların ürküttüğü
Yılanlarca akreplerce
Dişlenmiş kıskançlığın arasında
“Arayışlar”³⁴*

Karakoç’un şiirlerinde akrep sembolünün yaygın olarak yılanla birlikte kullanıldığı görülür. Akrep gibi yılan da mitolojilerde, kutsal kitaplarda, efsanelerde, masalarda ve halk hikâyelerinde yer alır. Yılan, ölümsüzlüğü, kötülüğü, şekil değiştirmeyi ve tekrar tekrar yaşamayı sembolize eder.³⁵ Akrep ve yılan kötülük sembolü olarak şiirde ifade bulur. Akrep ve yılanla sembolize edilen bu kötülüklerden insanı koruyacak olan ise, “diriliş şarabı”dır:

*Ey gül sen bahar yağmuruna karışan
Diriliş şarabı olursun bize
Ölüp de dirilmiş çocuklar oluruz biz
Seni kana kana bahar bardaklarından içince
Seni içtik yılan ve akrep yaklaşmaz bize
Güneş yakmaz ay büyülemes bizi*

İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü, Kabalcı Yay., İstanbul, 2007, s. 46-48

³³ Karakoç, **Gün Doğmadan**, s. 205

³⁴ Karakoç, **Gün Doğmadan**, s. 329

³⁵ Bilge Seyidoğlu, “Kültürel Bir Sembol: Yılan”, **Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı**, Pars Yılı, Ankara, 1998, s. 86

*Müneccimlerin yıldızları kaynaşsa da üstümüzde
Kara güne gölgemiz düşse bile*

“Gül Muştusu VIII.”³⁶

Karakoç, çağdaş bir mesnevi olan “Leylâ ile Mecnun”da akrep sembolünü bir tabiat unsuru olarak ele alır. Şiirde Mecnun, çölün kavurucu sıcaklığının en etkili olduğu öğle vaktinde uyku ile uyanıklık arasında bir düş görür. Düşünde, gördüğü akrep ve çölün korku veren diğer canlıları, düşünüy bir kâbusa çevirir. Akrep böylelikle şiirde mekâna ait dekoratif bir unsur olarak, korku ve ürküntü veren özelliğiyle dikkat çeker:

*Kendini kaybedip Kays boydan boya yere serildi
Ruhu Arş 'in perdesi gibi sonsuza kadar gerildi
Bir düş gördü yarı uyur yarı uyanık
Babası konuşuyordu kıpkızıl kana boyanık
Kartallar ve kurtlarla dev gibi yılanlarla
Kırkayaklar kumkumalar akrepler ve çıyanlarla
“Karabasan”³⁷*

Akrebın zaman zaman öldürücü olabilen zehri, ölümle birlikte anılmasına da sebep olur. Şiirde ölüme alışık olma ve ölüm gerçekliğini teslimiyet duygusuyla kabullenme, ölüm çağrışımı yapan canlılarla birlikte anlatılır:

*Şerbetliyiz küçük ölümlere akrepten gelen
Kırkayaktan ve yilandan yükselen
“Arayışlar”³⁸*

Kendisini dünya sürgününden kurtarması için “En sevgili”ye yalvaran şair, dünyada gerçek zannedilen her şeyin aslında sahte ve nesnelere birer hayalden ibaret olduğunu söyler. Ölüm arzusunun dillendirildiği mısralarda zikredilen akrep sembolüyle ölümün çağrıştırdığı düşünülebileceği gibi, akrep-melek zıtlığıyla “sürgün ülke”nin aynalarında görülenlerin gerçeği yansıtmadığına vurgu yapıldığı da düşünülebilir:

*Ah uzatma dünya sürgünümü benim
Nice yorulduğum ayakkabılarımdan değil
Ayaklarımdan belli
Lâmbalar eğri
Aynalar akrep meleği*

³⁶ Karakoç, **Gün Doğmadan**, s. 383

³⁷ Karakoç, **Gün Doğmadan**, s. 551

³⁸ Karakoç, **Gün Doğmadan**, s. 324

*Zaman çarpılmış atın son hayali
Ev miras değil mirasın hayaleti*

“1. Sürgün Ülkeden Başkentler Başkentine

IV”³⁹

Karakoç’un bir başka şiirinde akrep; kadın, gece, ateş ve zehir imajlarıyla birlikte kullanılır. Günah-tövbe, beyaz-kara gibi karşıtlıkların sıkça yinlendiği şiirde ateş, aydınlatıcı ve yakıcı özelliğiyle yer alır. Ateş gibi yakıcı bir zehir sahip olan akrep, şiirdeki karşıtlıkların bir örneği olarak şarkı, gece ve zehirle birlikte aydınlatıcı aynı zamanda olumluyucu çağrışım yapar:

*Ocak söniyor, ateş kül oluyor.
Annenin saçları beyaz,
Anne saçlarını yoluyor.
Ateşin içinde gül açar, servi büyür, ardıç büyür, çocuk büyür;
Anne ruhunda ruhuma eğiliyor.*

*Yaralı kuş kanadını ısıtan
Bir güneş toprağı yarıp çıkacak
Kadınlar sansa da yaşadığını,
Şarkısız kaldıkça yaşamayacak.
Kadınları şarkılar geceler aydınlatır.
Kadınları şarkılar, akrepler aydınlatır.
Kadınları şarkılar, zehirler aydınlatır...*

“III- Pişmanlık ve Çileler”⁴⁰

Şiirlerinde Doğu’nun kültür ve medeniyet ürünlerine yer veren Karakoç, şiirde Diyarbakır kalesinde bulunan akrep motifini zikreder:

*Diyarbakır’de
Kemerler kırılmıştır sıcaktan
Gündüzde bile bir toz ve yaz yaralarının
Bir akrep kabartması surlarda Asur’dan
Güneşi taş gibi fırlatan
Dicle’nin köpüklü dudaklarından*

“Hızır Kırk Saat”⁴¹

Karakoç, şiirlerinde bugünkü Irak’ın kuzeyi, Suriye ve Türkiye’nin güneyini de kapsayan Dicle nehri dolaylarında Mezopotamya adı verilen bölgede

³⁹ Karakoç, **Gün Doğmadan**, s. 431

⁴⁰ Karakoç, **Gün Doğmadan**, s. 28

⁴¹ Karakoç, **Gün Doğmadan**, s. 272

güçlü medeniyetler kurmuş olan Med, Pers ve Asurluların kültürel miraslarına atıfta bulunur. Asurlulardan kalma akrep motifine bir başka şiirinde de yer verir:

*Her şey Asur'du
Rap rap rap
Duvarda bir satrap
Tavanda bir akrep
Rap rap rap*

“Köpük”⁴²

Şiirlerinde “Diriliş” fikri etrafında muhayyel bir dünya tasavvur eden Karakoç'un dünyasında her türlü kötülük son bulacak, bir “saadet asrı” yaşanılacaktır. Bu dünyada her türlü fenalığın sona erecek olması anlatılırken, birçok tabiat unsuruna başvurulur ve “akrep bile” ifadesi kullanılarak, yine akrebin kötülüğü sembolize etmesine işaret edilir:

*Tabiat genç ve yalın bir anne
Ağaç su gök ve taş doğuracaktır
Açılacak doğum ehramları
Akrep bile emzirilecek karataşın memesinden
Emzirilecek yemişlendirilecek kanlı fırtına
Kudret devşirilecek meşe sesinden ve yapraklarından
“Gül Muştusu VI.”⁴³*

“Zamana Adanmış Sözler” adlı şiir kitabında kötülük sembolleri olan akrep ve yılan şairin muhayyel dünyasında kötülüklerinden arınır. Akrep ve yılanların bile gülyüzlü olduğu “Hakikat” dünyasında, Firavunlar saltanatının hüküm sürdüğü “yalan” dünyasının bütün olumsuzlukları ve fenalıkları nihayetlenir:

*Firavun saltanatı firavunlar sanatı
Ve firavun saati bir kent ördü çevrende
Gülyüzlü yılanlar ve akrepler ülkesinde
Sen güller ve inciler gibi kaldın yine de
“II. – simya –”⁴⁴*

Sonuç

Mitolojilerde, efsanelerde, destanlarda, kutsal kitaplarda, insanlığın en eski ve ortak kültürel ürünlerinde karşılaşılan, arketipsel açılımlarıyla Türk şiir

⁴² Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 136

⁴³ Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 375

⁴⁴ Karakoç, *Gün Doğmadan*, s. 439

geleneğinde görülen akrep sembolü, çeşitli çağrışımlarla Sezai Karakoç'un imge dünyasında da yer alır.

Akrep, Karakoç'un şiirlerinde astrolojik ve mitolojik bir sembol olarak işlenir. Şiirlerinde akrep, ölümcül zehri sebebiyle genellikle korku, günah, ölüm gibi çağrışımlarla yüklüdür. Zaman zaman yılan, çıyan gibi tehlikeli ve ürkütücü sembol ve imajlarla birlikte kullanılarak, kötülüğü sembolize eder. Ancak bütün bu olumsuz çağrışımları yanında akrep, Karakoç'un şiirlerinde geleneksel ve kültürel bir sembol olarak aynı zamanda bir medeniyet unsuru olarak işlenir. Doğu kültür ve medeniyetinin bir nesnesi olarak da öne çıkan akrep, kendisini tanımayanların yabancı olduğu bir hayat tarzının ve medeniyetin parçası olarak şiire konuk edilir.

Karakoç'un şiirlerinde akrebin dikkat çekecek yoğunlukta olmasında, şairin yetiştiği bölgenin kültür ve coğrafyasının yadsınamaz etkisi vardır. Şairin çocukluk ve gençlik yıllarında muhtemelen çokça karşılaştığı akrebin şiirlerinde sıkça geçmesi, yaşanan mekânın edebî metin üzerindeki etkisinin görülmesi açısından da önemlidir.

KAYNAKLAR:

Ahmed Arif, **Hasretinden Prangalar Eskittim**, Bilgi Yay., Ankara, 1968.

AKYÜZ, Kenan, vd., **Fuzûlî Divanı**, Akçağ Yay., Ankara, 2000.

AND, Metin, **Minyatürlerle Osmanlı-İslâm Mitologyası**, YKY, 2. bs., İstanbul, 2008.

ARTUN, Erman, "Adana Yağmur Yağdırma Törenlerinde "Boğa Dede, Bulut Dede ve Tosun Dede Kültü" **Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri**, Ankara, 1998, s. 43-52.

BAYHAN, Ahmet Ali, "Diyarbakır ve Çevresindeki Eyyubi Eserlerinden Örnekler", **I. Uluslararası Oğuzlardan Osmanlıya Diyarbakır Sempozyumu Bildirileri**, (ed. Kenan Ziya Taş, Ahmet Kankal), Diyarbakır, 2004, s. 285-324.

DENİZ, Sabahat, **16. Yüzyıl Bazı Divân Şairlerinin Türkçe Divânlarında Kozmik Unsurlar**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1992.

ERTAN, Mehmet Emin, **Fuzûlî Divânında Hayvanlar**, Marmara Üniversitesi SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1989.

- EYUBOĞLU, İsmet Zeki, **Anadolu İnançları**, Derin Yay., İstanbul, 2007.
- Funk & Wagnalls Standard Dictionary of Folklore Mythology and Legend**, (ed. Maria Leach), Funk&Wagnalls Corporation, New York, 1949–1950.
- IŞIK, Ömer, **Güneydoğu Anadolu'da Halk İnanışları Üzerine Bir İnceleme**, İTÜ, SBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2000.
- JOBES, Gertrude, **Dictionary of Mythology, Folklore and Symbols**, Scarecrow Press, New York, 1962.
- KARADEMİR, Mahmut, **Abdi, Câmash-nâme (İnceleme-Metin)**, Atatürk Üniversitesi, SBE, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2001.
- KARAKOÇ, Abdurrahim, **Suları İslatamadım**, Alperen Yay., Ankara, 2000.
- KARAKOÇ, Sezai, **Gün Doğmadan**, Diriliş Yay., 4. bs., İstanbul, 2004.
- KARATAŞ, Turan, **Doğunun Yedinci Oğlu Sezai Karakoç**, Kaknüs Yay., 2. bs., İstanbul, 1998.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl, **Çile**, Büyük Doğu Yay., 60. bs., İstanbul, 2006.
- LEVEND, Ağâh Sırrı, **Divan Edebiyatı -Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar-**, Enderun Kitabevi, 4. bs., İstanbul, 1984.
- Nazım Hikmet, **Yatar Bursa Kalesinde**, YKY, 4. bs., İstanbul, 2007.
- OCAK, Ahmet Yaşar, **İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü**, Kabalıcı Yay., İstanbul, 2007.
- ÖZBEK, Yılmaz, **Edebiyat ve Psikanaliz**, Çizgi Yay., Konya, 2007.
- SEYİDOĞLU, Bilge, “Kültürel Bir Sembol: Yılan”, **Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı**, Pars Yılı, Ankara, 1998, s. 86–93.
- TARHAN, Abdülhak Hâmid, **Bütün Şiirleri 2**, (Haz. İnci Enginün), Dergâh Yay., 2. bs., İstanbul, 1997.
- TARLAN, Ali Nihat, **Ahmet Paşa Divanı**, Akçağ Yay., Ankara, 1992.
- YILDIRAN, Neşe, “Yakın Doğu Sembolizminde Akrep, Yılan; Akrep-Adam ve Şahmeran”, **Folklor / Edebiyat**, S. 27, 2001 / 3, s. 5–23.
- <http://www.folklorkurumu.org/folklor/yoreler/van/dogum.htm>(E.T. 21.01.2008)